

Sergio DORIA

Ignacio Agustí, el árbol y la ceniza

Barcelona: Destino, 2013, 342 p..

La primera cosa que s'ha de dir, d'aquesta biografia d'Ignacio Agustí, és que és un llibre fluixet i baix de sostre, curt de recorregut, que fa justícia al personatge: fluixet com a novel·lista (encara que Sergio Doria s'entesti a inflar la saga dels Rius per intentar fer-nos passar bou per bèstia grossa), baix de sostre en els seus intents interpretatius del passat (*Un siglo de Cataluña* és recordat perquè es publica el 1940, no per la seva suposada qualitat intel·lectual) i curt de recorregut, sobretot després del 1936, quan del falangisme català de Burgos Agustí va fer un curt pas cap a la monarquia autoritària/dictatorial. Certament, el pas del catalanisme cultural al falangisme va ser més notable, però les explicacions del biògraf són més aviat minses i una mica superficials.

Quines són les circumstàncies que defineixen el personatge? Simplificant les ja per elles mateixes esquemàtiques explicacions de Sergio Doria, el resum que se'n podria fer és el següent: 1. Va abandonar el catalanisme cultural perquè la gent de *Mirador*, amb Just Cabot al capdavant, i d'*El Be Negro* es reien que fos baixet. Com que Cabot no el va defensar mai (p. 58), un «Agustí hastiado» abandona el setmanari. 2. Si va tenir problemes amb l'alcohol, probablement és responsabilitat del tinent franquista que li posava *anis chinchón* a la cantimplora, durant la guerra. 3. Les batusses a *Destino* són provocades per Josep Vergés, que estava gelós de la brillantor d'Agustí. 4. L'Agustí franquista que cataloga els capellans antifranquistes de «bonzos incordiantes» és un invent de la «memoria mal llamada "histórica"», una imatge «reduccionista del periodista y escritor que consiste en identificarlo sin matiz alguno con el franquismo» (p. 260). Certament, en aquest resum hi ha molta simplificació i esquematisme, però no s'allunya gaire dels continguts centrals del llibre.

Pel que fa a aquells assumptes que fan referència al text, la primera cosa que cal assenyalar és que algú es va oblidar de posar-los en mans d'un editor professional, o un especialista en història contemporània, per exemple, que haurien evitat algunes patinades notables. La primera, l'editor no hauria permès que es traduïssin les citacions literals de *Mirador* o *El Be Negro* (p. 51-52, p. 59, per exemple), talment com si aquestes publicacions haguessin estat redactades en espanyol. A canvi d'aquesta frivolitat, l'autor (i els seus editors) no toca ni una coma de les citacions literals de Josep Pla.

Una altra patinada considerable és el resultat de no conèixer el context històric en el qual l'autor fa moure el seu biografiat, ni la bibliografia mínima per navegar per

aquest context: el setembre del 1947, Ignacio Agustí escriu un article a *Destino*, «Pecera en la ciudad», que, segons diu l'hagiògraf, va molestar molt els falangistes, que encara ocupaven la seu original del Círculo Ecuestre, del Passeig de Gràcia (que, per cert, en el llibre s'ha convertit en el Paseo de Gracia): «los falangistas emprenden represalias contra *Destino* a través del temido Correa Véglison» (p. 162). La patinada de Sergio Doria ve de donar per bones dues fonts dubtoses (però, cal afegir, com que el senyor Doria no cita fonts de cap mena en el text, l'afirmació errònia és encara més lamentable): per una banda, les cartes de Josep Pla a Josep Vergés, que aquest va publicar en el volum 45 de l'obra completa, i que molts especialistes (i si el senyor Doria conegués els treballs del professor Martí Marín s'estalviaria molts maldecaps) consideren, amb raó, mal editades i mal datades. Com explica el professor Martí Marín, probablement (almenys, la congruència històrica així ho dictamina) la carta de Pla, que Vergés data el desembre del 1947, és del 1945. El canvi és brutal.

La segona font és el llibre de Josep M. Huertas i Carles Geli, treball notable i únic sobre la història de conjunt del setmanari, però que pateix d'algunes mancances i confusions, com la de l'episodi anterior. Si el senyor Doria conegués alguns treballs fonamentals com el de Javier Tébar (sobre Correa, precisament), sobre el primer franquisme i els primers franquistes catalans (fets per Martí Marín), o textos memorialístics com els de Francesc Farreras o Manuel Ortínez, s'hauria adonat que, molt probablement, Correa no va tenir res a veure amb l'article, no hi hagué represàlies físiques (ningú no va anar a trencar la cara a Agustí, per entendre'ns) i sí, en canvi, la intervenció de la delegació provincial de la Vicesecretaria de Educación Popular. Com que no té en compte aquestes referències bibliogràfiques (perquè, molt probablement, no sap que existeixen), cau de quatre potes a la trampa. Amb tota aquesta bibliografia, i si s'hagués pres la molèstia de remenar una mica de premsa d'exili, amb l'article d'algú que signa amb la inicial C, «El destí dels traïdors», a *La Nostra Revista* (Mèxic, núm. 24, desembre 1947), que ofereix una explicació força coherent de tot l'episodi, Sergio Doria hauria quedat d'allò més bé. Correa feia dos anys que havia estat cessat i, a més a més, se li havia prohibit d'anar a Barcelona durant un temps prudencial. No sembla que estigués en condicions d'influir en les represàlies per un article que, certament, va provocar una baralla amb *Solidaridad Nacional* i l'amenaça de convertir el setmanari en quinzenal, però que no va anar més enllà.

A més d'aquest daltabaix (que només serveix per enaltir Ignacio Agustí com un antifalangista de pro, cosa que ja li va bé al biògraf), un editor, o un especialista, hauria avisat Sergio Doria que les fonts bibliogràfiques i documentals eren una mica escasses, és a dir, que hi faltaven algunes referències fonamentals: per exemple, el volum de correspondència d'exili de Just Cabot (Acontravent); la correspondència entre Lluís Nicolau d'Olwer i Ferran Cuito dels anys 1941-1945 (Publicacions de l'Abadia de Montserrat); l'estudi sobre *Destino* de Pilar Cabellos i Eulàlia Pérez-Vallverdú (*Els Marges* i Fundació Carles Pi i Sunyer), i una petita visita a l'hemeroteca de l'exili català (*Full Català, Germanor, La Nostra Revista, Pont Blau*, etc.) on, a banda de la crítica gruixuda i sense matisar, hi apareixen notícies i anàlisis altament interessants per ubicar Agustí en la Catalunya franquista (sobretot si tenim en comp-

te que molta d'aquesta informació prové de corresponsals clandestins a l'interior d'aquestes revistes).

Més enllà d'aquestes qüestions de caràcter general, el llibre revela algunes línies de fons realment interessants. En primer lloc, un *parti pris* indissimulat per la tesi de la responsabilitat/culpabilitat del catalanisme polític i cultural dels anys trenta (d'ERC a *Mirador*, d'Acció Catalana a *El Be Negre*, per entendre'ns) en la catàstrofe del 1936 i, per tant, en el paper de promotor d'una inevitable sortida traumàtica i violenta com la de la dictadura franquista. Afirmacions com «Los debates se fueron agriando: la convivencia civilizada ya comenzó a deteriorarse con el acto secesionista de Companys en octubre de 1934, hasta desembocar en guerra fratricida» (p. 57), van en aquesta direcció. L'argument es reforça quan s'explica que Agustí «pasará a relatar la tragedia que se avecina como enviado especial de *L'Instant* a las elecciones de febrero de 1936» (p. 65); és a dir, les eleccions del 1936 van portar a «la tragedia que se avecina», sense necessitat que ningú conspirés des de l'any 1932 o s'insurreccionés pel juliol del 1936. Avançant-se al temps, Agustí ja no escriu sobre les eleccions de febrer, sinó sobre la «tragedia que se avecina»... el juliol! Un fenomen extraordinari, que, pel que sembla, ningú no ha ponderat mai prou. L'escriptura no és gaire acurada, però el que sabem del cert és que, el febrer del 1936, hi va haver eleccions i ningú no pensava, en aquells dies, ni imaginava «la tragedia que se avecina».

Naturalment, aquest catalanisme que va portar, fatalment, el país als braços del franquisme (i aquí podem trobar una curiosa lectura enyorívola de les «falses rutes» i les «burguesías de alma huera» dels anys 1938-1939), va ser el responsable del salt d'Ignacio Agustí a l'Espanya insurreccionada, franquista i falangista, l'estiu del 1936. En primer lloc, Just Cabot es va desentendre de «las campañas calumniosas» que els seus companys de *Mirador* li van dedicar (p. 58). En segon lloc, la ruptura era inevitable, si hom té en compte que el medi ambient en el qual s'havia mogut Agustí abans del 1936 era «un catalanismo sustentado en la envidia y el sectarismo de cabecera periodística, más pendiente de la anécdota que de la categoría...» (p. 60).

Tenim, doncs, un Agustí que, sense més ni més, empipat perquè la gent de *Mirador* i *El Be Negre* se'n fot que sigui curt de talla i no gaire bon escriptor, marxa a la zona rebel, passant per Alemanya. Quin és l'escenari d'aquells anys de guerra? Aquí, Sergio Doria ens ofereix una explicació clara, precisa i contundent del principi «tots dos bàndols eren iguals»: a Burgos, Agustí s'«exalta» i fa grans elogis de l'Alemanya nazi, per exemple; però aquesta «verbalización totalitaria», «que demoniza las democracias liberales —“demoliberalas”— la comparten los dos bandos que combaten en la guerra española. Si en la zona franquista domina la agresividad falangista, en la republicana, el llamado “antifascismo” poco tiene que ver con la democracia que consagró la Constitución de 1931. Engloba a poumistas y cenetistas cuya aspiración no era otra que destruir la República burguesa para proclamar el comunismo libertario: después de mayo de 1937, son los estalinistas quienes marcan el paso al presidente Negrín» (p. 82-83). Milers de pàgines de recerques solvents escombrades en quatre línies: potser Agustí va patir algun excés «verbal», però, a l'altre extrem, dir-ne democràcia d'un govern comunista, o quasicomunista... A finals del 1944, però, i en un article que Sergio Doria no cita i és cabdal

per entendre Agustí, el nostre protagonista encara es mirava l'Alemanya nazi amb bons ulls i parlava de l'expectativa que els països encara ocupats pel III Reich volguessin quedar-se sota el paraigua de l'«Arcàdia» que proposava el nacionalsocialisme. Doria no el cita perquè, o bé no el coneix, o bé ja no li quedaven, l'any 1944, ni estalinistes ni Negrins per jugar a l'equidistància i descarregar la mala consciència del seu biografiat.

En arribar a l'any 1939, i a punt d'entrar en territori franquista, la narració biogràfica es bifurca. Per una banda, toca explicar la trajectòria d'Ignacio Agustí a *Destino*. No cal dir que director i setmanari són qualificats de monàrquics, aliadòfils, reformistes i liberals *avant la lettre*. També, naturalment, l'un i l'altre fan catalanisme sense saber-ho, o sense ser catalanistes; i, també naturalment, *Destino* és la reencarnació de *Mirador*, tòpic repetit per uns i altres manta vegada i que enfuria Just Cabot. Potser podríem començar-nos a mirar el setmanari, el dels anys 1937-1945, per exemple, com una proposta catalano-espanyola (és a dir, dels franquistes catalans) que no tenia *Mirador* com a referència, sinó, més aviat, una publicació francesa tan dretana, nacionalista, antidemocràtica, anticomunista i antiliberal com ella, coneguda per *Je Suis Partout*. No val gaire la pena comentar l'anàlisi que Sergio Doria fa de la relació d'Ignacio Agustí amb *Destino*, més enllà de culpar Josep Vergés i Josep Pla de la desgraciada trajectòria i del trist final d'Agustí. Mentre no s'entengui que *Destino* és una proposta del franquisme català per *suplantar* revistes com *Mirador*, i no pas per substituir-les o ser-ne hereva, no cal donar gaire voltes més a l'enfilall de tòpics de sempre.

L'altre camí pel qual transita l'autor de la biografia, una vegada ens ha situat a la dictadura franquista, és el que podríem anomenar la «doctrina historiogràfica de Ciudadanos» sobre la República, la guerra, el catalanisme polític i cultural i, en definitiva, sobre què va significar la dictadura franquista per a aquest país i aquesta societat. Afirmacions tan simplistes com: «La represión de la lengua catalana acabará resucitando un nacionalismo catalán que, por sus propios errores en los años republicanos, parecía muerto y enterrado» (p. 86) van en aquesta direcció. Deixant de banda qüestions no gens banals, com la ignorància de certs paradigmes històrics i historiogràfics ben consensuats i establerts, la lamentació dorianiana és força entenedora: si el franquisme no hagués estat tan obtús en el tema de la repressió lingüística i cultural, l'espanyolització (acceptable i tolerable) hauria triomfat i el catalanisme (responsable dels desastres dels anys republicans) hauria quedat reduït a un assumpte folklòric-jocfloral, que no molesta. Si amb això no n'hi ha prou, més endavant ho amplia una mica més: «Los choques contra un catalanismo cada vez más escorado hacia el antifranquismo [*sic*] y que no hace ascos a colaborar con el proselitismo comunista desmoran su proyecto de rehacer un ecosistema periodístico y cultural, desprovisto de añoranzas republicanas» (p. 267). Naturalment, en aquestes línies hi ha una barreja d'elements: la ignorància (o mala fe) de no entendre que, sota la dictadura, tota forma de catalanisme –polític, cultural, civil– era, per naturalesa, antifranquista. Si no és ignorància, aleshores Sergio Doria ens vol vendre que l'«españolismo regionalista» d'un franquista com Agustí –allò del «regionalismo bien entendido»– era el *veritable* i *sincer* catalanisme, no «un catalanismo cada vez más escorado», etc. El segon element que crida l'atenció és l'anticomunisme matusser de la denúncia del «proselitismo

comunista», que va canibalitzar el catalanisme. I el tercer element és una afirmació que en el món del «revisionisme acadèmic» –manllevo l'expressió d'Eduardo González Calleja– ha fet fortuna: suposar que gent com Ignacio Agustí (i altres camarades falangistes que, més tard, sembla ser que ja no ho eren) eren uns «reformistes» i «liberals» *avant la lettre*, dels quals la democràcia espanyola postfranquista n'és total i absoluta deutora, sobretot perquè aquests pioners van preparar el camí de la futura democràcia fent neteja «de añoranzas republicanas».

Així doncs, Sergio Doria ens vol portar a un territori que darrerament s'ha posat de moda i que inclou en les seves files il·lustres acadèmics: la revisió amable d'un cert franquisme català i a Catalunya, en clau neoespanyolista –i, sobretot, anticatalanista (ells en diuen antinacionalista)– i reivindicant una hipotètica lectura no antifranquista –en la confusió ideològica en què es mou aquesta gent, vol dir una lectura anticomunista o antimarxista–, que posaria en qüestió el discurs hegemònic dominant fins a l'actualitat, forjat per veterans (i envellits) historiadors comunistes, marxistes i antifranquistes. Amb un coratge digne de millor causa, Sergio Doria –com altres col·legues seus– decideix nedar contra corrent, enfrontant-se al discurs dominant: Agustí no va ser ni falangista ni franquista; lluitava contra la censura. La mala fama la hi van crear Josep Vergés i Josep Pla (p. 96). Al contrari, Agustí patia les circumstàncies d'«aquella etapa de fascismo rampante» (p. 94) i, com escriu Doria, «para juzgar convendría haber vivido aquella etapa» (p. 96). Dit en uns altres termes, no afirmem que Joan Antoni Samaranch va ser un prohoms del franquisme, les circumstàncies eren les que eren i cal haver viscut aquells anys per entendre que el senyor Samaranch es retratava amb l'uniforme falangista i saludava «brazo en alto», però, probablement, van ser els seus enemics els que el van acusar de franquista, mentre ell preparava la llarga transició franquista cap a la democràcia.

Aquesta és la línia interpretativa més innovadora que ens regala Sergio Doria, sobretot perquè «los historiadores del semanario *Destino* siempre han prestado oídos a las alusiones de Vergés acerca del franquismo incombustible de Agustí» (p. 96). És a dir, Agustí va ser franquista perquè els altres van dir que ho era, igual com va trencar amb el catalanisme per culpa d'*El Be Negre* i les seves bromes (p. 52). Insistent en aquesta línia, Sergio Doria considera «excesivo» acusar Agustí de «profangalista», si tenim en compte «su historial de enfrentamientos [*sic*] con los camisas azules» (p. 184); o, continua, «posiblemente, ni Agustí es tan franquista ni Vergés tan liberal. Ambos, en todo caso, son posibilistas» (p. 185). No, Ignacio Agustí era un «reformista monàrquic» que, als anys seixanta, arriba a la conclusió «que no existe interés en sacar provecho de las tímidas libertades del reformismo franquista y es más cómoda la cultura de la queja y la oposición sistemática» (p. 267). Un hom arriba a pensar que la conclusió no és d'Agustí, sinó del mateix Sergio Doria.

No esmento aquí els intents de Sergio Doria per injectar dosis d'importància a la saga de la família Rius. En una interpretació dogmàticament historicista –i formalment esquemàtica–, se'ns vol explicar la saga com la demostració palpable d'un intent de recuperació d'una certa experiència històrica, a partir de l'ús de la novel·lística, seguint uns models preestablerts, etc. Les explicacions, però, no resolen –o no volen resoldre–

algun aspecte central de l'obra i de l'autor: per exemple, l'intent del franquisme català (via *Destino*, per exemple) i espanyol (via pel·lícula de Saenz de Heredia) per convertir autor i obra en el paradigma de la nova literatura i de la nova manera de llegir el passat convuls de la Catalunya del final del segle XIX i començament del XX. Que darrere d'això hi havia una operació de dimensions importants, és cosa que no s'escapa a ningú; com no s'ha escapat a cap historiador de la literatura sensat que darrere del premi Nadal (del falangista Eugenio Nadal, no ho oblidem) hi ha un dels intents de suplantació més importants que ha patit la cultura catalana dels darrers dos segles. Possiblement, aquesta va ser la gran operació i el gran moment d'Ignacio Agustí, quan va estar a punt de tocar la fama intel·lectual del número u amb els dits.

Però no ho limitem només a això. Un observador intel·ligent com Joan Oliver (a qui Sergio Doria no cita, perquè no ha sabut mai que, per biografar Ignacio Agustí i *Destino*, també cal anar a l'hemeroteca de l'exili), li veia algunes coses bones i, fins i tot, plantejava una possibilitat realment notable: «Hi ha una novel·la d'Ignasi Agustí, el *nano* Agustí, que li deien els seus amics. És una crònica de la vida burgesa en la Barcelona del segle passat. Ben construïda, ben documentada, escrita amb correcció, superficial. Sembla que l'autor, a més d'adscriure's al corrent actual que imposa les vastes històries de família, vulgui reprendre el camí iniciat per Narcís Oller. Els personatges de l'Agustí són sabuts, els diàlegs obvis, l'assumpte lineal i gairebé rutinari, l'estil directe, impersonal. No cerqueu en aquest relat preocupacions estètiques o socials, ni gaire força, sorpreses ni aquella ironia profunda o espurnejant que anima o diverteix. És una narració d'una objectivitat quasi perfecta: no hi descobriu la mà ni el pensament de l'escriptor, el qual amb un esforç de contenció probablement considerable, es limita a reconstruir d'una manera parcial els escenaris i les figures del vuitcents barceloní. Però cal reconèixer a aquesta novel·la el mèrit d'unes proporcions justes i equilibrades, de la discreció, de la fidelitat als models proposats i d'un notable interès històric i anecdòtic. En un país com el nostre, on el gènere novel·lístic no ha estat fins ara gaire cosa més que un accident, l'obra de l'Agustí hi pot fer un paper brillant. Traduïda al català –la llengua en què malgrat tot, ha estat concebuda i pensada– *Mariona Rebull* serà potser una fita o un punt de partida». No està malament per a algú que venia del catalanisme cultural, tan assenyalat per Sergio Doria com a culpable de tots els mals vitals d'Ignacio Agustí.

Vista en una certa perspectiva, la tragèdia d'Ignacio Agustí es pot resumir dient que enlloc va aconseguir l'estatus d'intel·lectual de referència que buscava, sempre va tenir companys que li passaven al davant, a *Mirador*, a *El Be Negre*, a *Destino* i, naturalment, a *Tele/Exprés*. I tot plegat li va pesar com una llosa.

No sé si Ignacio Agustí es mereixia una biografia tan escadussera i prima com aquesta, però sí que és extremament útil per detectar les noves/velles propostes interpretatives sobre la República, el franquisme, etc., que estan generant alguns elements del nostre *establishment* academicocultural, disfressant-les de «modernor» i de «lectura agosarada». En aquestes pàgines no hi ha res de nou sobre Agustí; en canvi, hi ha molt de vell sobre el seu entorn. A les pàgines de *Destino* està gairebé tot explicat.

Francesc Vilanova

Universitat Autònoma de Barcelona